

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Криворізький державний педагогічний університет
Кафедра педагогіки і психології

*ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ
РЕФОРМУВАННЯ ШКОЛИ*

Збірник наукових та науково-методичних праць
кафедри педагогіки і психології
Криворізького державного педагогічного університету

Випуск 1

Кривий Ріг
2002

формулюються в курсі геометрії VII класу.

При такій організації вивчення пропедевтичного курсу геометрії створюється база для подальшого руху вперед, а саме явної реалізації систематичного курсу геометрії, логічною основою якого є система аксіом. Ознайомлення з основними геометричними фігурами, з найпростішими математичними фактами, що є аксіомами і теоремами, проведення перших логічних обґрунтувань - все це сприяє підготовці до сприймання логічної будови геометрії.

РОБОТА ЗІ СЛОВНИКАМИ НА УРОКАХ РІДНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Н. І. Білоконна,
Л. Р. Шпачук

Реформування початкової ланки освіти в Україні передбачає підвищення рівня загального розвитку і виховання молодших школярів, підготовку їх до активної участі в суспільній і трудовій діяльності. Необхідною ж умовою формування соціально активної і духовно багатой особистості є оволодіння мовою як засобом спілкування. Тому основне завдання вчителя початкових класів - сформувати в учнів логічно чітке, виразне, правильне усне і писемне мовлення.

Робота з розвитку мовлення молодших школярів у сучасній шкільній практиці включає такі основні напрямки:

- фонетичний (удосконалення звуковимови учнів і підвищення їхньої мовленнєвої культури);

- лексичний (збагачення, уточнення і активізація словникового запасу учнів; уміння вживати слова у властивому для них значенні);

- синтаксичний (робота над словосполученням і реченням);

- зв'язне мовлення (робота над текстом).

Всі ці напрямки взаємозумовлені і взаємозалежні. Скажімо, словникова робота дає матеріал для роботи над словосполученням і реченням. Підготовка зв'язних висловлювань (текст-розповідь,

текст-опис, текст-міркування) також потребує попередньої і обов'язкової словникової роботи і т. ін.

Зі словом як основною одиницею мовної системи учні розпочинають працювати з перших днів навчання у школі. Так, у першому класі школярі усно виконують звуковий та звукобуквений аналіз слів, учаться знаходити в текстах, пропонуваніх учителем, синоніми і антоніми (без уживання термінів), пояснювати їх значення, самостійно добирати синоніми і антоніми до заданих слів і вводити їх до складу речення, вживати слова ввічливості відповідно до ситуацій тощо.

В другому класі учні засвоюють пряме й переносне значення слів, виконують морфемний аналіз слів, визначають їх частиномовну належність, набувають первинних синтаксичних умінь, збагачують свій словниковий запас словами ввічливості, вербальними засобами, які виражають прохання, пропозицію і побажання у відповідних ситуаціях.

У третьому класі знання учнів про слово розширюються передусім унаслідок практичного використання різних лексем в усному і писемному мовленні та спостереження за їх уживанням в художніх і науково-популярних текстах. Школярі мають можливість ознайомитися із лексикографічними працями з рідної мови, яких чимало з'явилося за останнє десятиріччя.

Причому ціла низка навчальних словників укладена саме для учнів початкових класів. Передовсім це орфографічні словники, упорядковані Н.Ф.Копитіною (м. Київ), Н.О.Будною і О.В.Козуб (м. Тернопіль), Н.О.Воскресенською і А.О. Свашенко (м. Харків), Л.В.Мовчун і А.І.Присяжнюк (м. Київ) і С.І.Головащук (м. Київ); тлумачні словники, упорядковані М.Г.Парф'юновим і А.П.М'ястківським (м. Харків), М.П.Алексюк (м. Тернопіль).

Укладаючи зазначені словники, автори не залишили поза увагою психологічні особливості сприймання учнів молодшого шкільного віку. Тому лексика (слова з абстрактним значенням, багатозначні слова, омоніми і запозичення) дібрана з урахуванням властивостей пам'яті і мислення учнів.

Цікавим є „Словничок школярика”, започаткований В.Г.Лук'яненком і К.С.Прищепою. Цей посібник, розрахований на

учнів 1-3 (4) класів, допоможе школярам зорієнтуватися в орфоєпії та орфографії слів, збагатити лексичний запас найуживанішими синонімами.

Для повсякденного користування не тільки на уроках рідної мови, а й читання, природознавства, художньої праці та образотворчого мистецтва прислужиться „Тематичний словник школяра” К.С.Прищепи і В.Г.Лук’яненка. Величезна інформація, подана авторами, може стати у пригоді учням під час виконання самостійної домашньої роботи.

„Словник української мови в малюнках” М.П.Коломійця охоплює активний лексичний мінімум з рідної мови учнів початкових класів. Окрім словникових статей, присвячених описові певних слів, довідник містить тематичні сторінки, як-от „Батьківщина”, „Сім’я”, „Будинок” тощо.

Серія словників для учнів початкової ланки освіти підготовлена тернопільськими лексикографами, зокрема Н.О.Будною і З.Л.Головко „Словник синонімів для початкових класів” і „Словник антонімів учня початкових класів”. На особливу увагу заслуговують етимологічні словники Г.В.Тучанської та М.М.Голуб. Робота з цими довідниками, без сумніву, сприятиме розвиткові пізнавальних інтересів і формуванню навичок пошукової діяльності молодших школярів.

Безумовно, такий величезний лексикографічний здобуток дає можливість учителям початкових класів урізноманітнити роботу на уроках, а також сформуванню в учнів уміння самостійно користуватися лінгвістичними словниками.

Однак, бесіди з педагогами, опитування молодших школярів (більше 600 осіб) засвідчили, що рівень інформованості учнів про наявність різних лінгвістичних словників, уміння послуговуватися ними надзвичайно низькі. І це не випадково, оскільки ні словниками, ні дидактичними матеріалами до них школи майже не забезпечені.

Учні молодшого шкільного віку здебільшого працюють з тлумачними і орфографічними словниками, однак звертаються до них, як правило, рідко, за пропозицією вчителів. До того ж, пропонувані в методичних посібниках вправи і завдання, що

передбачають роботу учнів з довідковою літературою, найчастіше репродуктивного характеру. Наприклад:

1. Випишіть з орфографічного словника п'ять слів на літеру „А”. Усно складіть з ними речення.

2. Відкрийте орфографічний словничок на букву „К”. Випишіть по три іменники жіночого, чоловічого і середнього роду. Двома словами складіть речення і запишіть їх.

3. З орфографічного словника випишіть два дієслова, що починаються літерою „Г”. Поясніть їх значення, усно складіть речення.

На нашу думку, виконання таких завдань недостатньою мірою сприяє активізації пошукової і творчої діяльності учнів, не уможливорює розвиток індивідуальних мовленнєвих здібностей школярів, не збагачує їхній словниковий запас. У зв'язку з цим нами була зроблена спроба укласти зразки навчально-пізнавальних завдань, які, гадаємо, за певних дидактичних умов допоможуть формуванню в молодших школярів уміння працювати з лінгвістичними словниками.

✧ Підготовчі завдання

✧✧ Поділіть словник приблизно на три рівні частини (Воскресенська Н.О., Свашенко А.О. Орфографічний словничок учня 1-4 класів. – Х., 1998. – 96 с.). В якій частині і яким чином будуть розташовані слова? Відповідь поясніть.

ВЕЛОСИПЕД

ВУЗЛИК

ХАЗЯЇН

ХОМ'ЯК

ПРИГОДА

ПТАШЕННЯ

ПУП'ЯНОК

ПУСТОЦВІТ

ФОРТЕПІАНО

ФОРМЕНІЙ

✧✧ Дидактична гра „Хто швидше?” Якнайшвидше знайдіть в орфографічному словничку назване вчителем чи учнем слово.

✧✧ Дидактична гра „Знайди загадане слово”.

Ведучий: називає слово (осінь, учень, пенал, Київ, родич, щірка, олівець, листопад).

Учасники: називають, в якій частині орфографічного словничка (Т. П. Ш) знаходяться слова; обов'язково уточнюють, на

початку, в середині чи в кінці частини їх слід шукати.

✧ Тренувальні завдання

✧✧ Прочитайте слова. Знайдіть з-поміж них слово веселка.

Запишіть слова в алфавітному порядку.

Ялинка, щітка, молоко, гава, кавун, город, школа, холод, веселка, цукор, пугач, ранок, дзига, трикутник, київський, хом'як, барвінок, ластівка, учениця.

Серед записаних слів знову знайдіть слово веселка. В якому випадку ви знайшли його швидше? Чому?

✧✧ Прочитайте назви птахів:

Леб...дь, журавл...ня, дят...л, горл...ця, з...зуля, л...лека, гав...ня, зябл...к, жайвор...нок, г...лубка, бус...л.

Запишіть слова в алфавітному порядку, вставляючи пропущені букви, Позначте наголос. Перевірте себе за допомогою орфографічного словничка. Поясніть лексичне значення виділених слів. Який словник допоможе вам не помилитися?

✧✧ Прочитайте слова:

Тр...лейбус, т...рпуг, Т...атр, тр...мвай, тр...вога, т...мп...ратура, т...пер, т...л...фон, т...л...бачення, т...л...грама.

Запишіть слова в алфавітному порядку, вставляючи пропущені букви. Про що треба пам'ятати, записуючи за алфавітом слова, які починаються однією й тією ж буквою? Яким словником скористаєтеся, щоб уникнути помилки у виконанні завдання?

✧✧ Користуючись „Словником української мови в малюнках” М.П.Коломійця (К., 1995. – 416 с.), ознайомтеся з лексичним значенням слів:

Віхола, завірюха, метелиця, хуртовина.

Що ви можете сказати про ці слова? Усно складіть з ними речення.

✧✧ Допоможіть Чомусику пояснити значення словосполучень:

Міркуємо так!

а) назвіть словосполучення;

б) поясніть лексичне значення прикметника у кожному словосполученні. Який словник допоможе вам виконати це завдання?

в) з якими ще словами (іменниками) можна вживати подані прикметники?

✧✧ До слова криниця доберіть спільнокореневі. Який словник зміг би вам допомогти?

Вивчіть невеликий вірш, уміщений у „Словнику української мови в малюнках”, в якому вживається нове слово.

✧✧ Користуючись словником синонімів (Словник синонімів учня початкових класів) Уклад. Н.О.Будна, З.Л.Головка. – Тернопіль, 1997. – 126 с.), доберіть синоніми до слова блискавка.

Зі „Словника української мови в малюнках” випишіть і запам’ятайте прислів’я з новим словом (блискавка).

✧✧ Прочитайте текст, який склала Даринка:

Тюльпан

Коли мама принесла тюльпан, він був закритий, ніби чекав когось. І раптом впав промінь сонця. Тюльпан став розкривати свої пелюстки, заплomenів, як факел. У цієї рослини стебло з м’ясистими листками.

Щоб ви виправили в цьому описі? Складіть загадку про описану дівчиною квітку, користуючись словничком школярика (Лук’яненко В.Г., Прищепа К.С. Словничок школярика: Навчальний посібник для учнів 1-4 (1-3) класів. – К., 1996. – 208 с.).

Певна річ, що запропоновані зразки завдань сприяють зростанню активності мовленнєвої діяльності, підвищенню рівня самостійності і розвитку творчої уяви молодших школярів. Кожен з них має змогу проявити свої здібності, а вольові зусилля та емоційне піднесення закріплюють позитивне ставлення учнів до рідної мови, формують у них розуміння важливості словників як довідників і найперших порадників.